

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

de basis van het boek ligt. Hij laat als het ware twee centrale thema's uit zijn ervaring en onderzoek uitkristalliseren.

Ten eerste het feit dat het gevoelsleven in het algemeen en de beleving van trauma in het bijzonder in een context ingebed zijn. De al of niet geslaagde afstemming met en door de betekenisvolle andere(n) speelt hierbij een cruciale rol. Is er een 'relational home' waardoor traumatische ervaringen een plaats kunnen krijgen? De auteur beschrijft hoe de getraumatiseerde persoon zich als totaal vervreemd beleeft en zich niet meer tot de wereld van de niet-getraumatiseerden voelt behoren als deze afstemming ontbreekt.

Het tweede thema stelt dat het emotionele trauma tot de basale constitutie van de menselijke existentie behoort. Dit werkt hij uit door met Heidegger in dialoog te gaan rond de concepten angst, historiciteit en (in)authenticiteit. De existentiële *angst* doet de natuurlijke vanzelfsprekendheid in elkaar storten — voor de getraumatiseerde is het alledaagse leven niet meer vanzelfsprekend. *Historiciteit*: het heden in verbondenheid met het verleden en toekomst is bij trauma versplinterd. 'Trauma destroys time' zegt Stolorow tot een van zijn patiënten. Het 'zijn-tot-de-dood' en de mogelijkheid om zijn eindigheid te aanvaarden, is leven in *authenticiteit*. Kan de traumatische ervaring hiertoe bijdragen? Zelf ziet de auteur zijn eigen project als een poging daartoe. Origineel is hij in zijn conclusie wanneer hij zegt dat er ook een relationeel aspect in de eindigheid is: het subject is 'ingebod' in zijn weg naar de dood door de dood van betekenisvolle anderen. Volgens de auteur heeft Heidegger dit niet onderkend en hij vermeldt als 'bewijs' dat in *Sein und Zeit* het woord 'liefde' niet voorkomt. Dit boekje is dus een warm pleidooi om alle aandacht te geven aan een optimale context voor de getraumatiseerde persoon, ook lang na het gebeuren dat hem of haar tot in de grondvesten deed schudden.

Mag de biograaf duiden?

Bespreking van

Jacques Dane & Hans Renders (2007).

Biografie & Psychologie. Amsterdam:

Boom. ISBN 978 90 8506 392 6, 164 pp.,

€20,-

GERTIE BÖGELS

Hoezeer de nieuwe ontwikkelingen binnen de geschiedschrijving, de biografie, de psychologie, de psychoanalyse en de literatuur elkaar in beweging kunnen brengen blijkt fraai uit *Biografie & Psychologie*, de neerslag van een symposium georganiseerd door het Biografie Instituut en het Archief & Documentatiecentrum Nederlandse Psychologie (ADNP). Beide zijn gesitueerd aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar ook de nieuwe leerstoel 'Geschiedenis en theorie van de biografie' is gevestigd met als eerste bekleeder Hans Renders, een van de auteurs. Het boek is verluchtigd met een twintigtal afbeeldingen uit het begin van de vorige eeuw uit de collectie van voornamelijk het ADNP. Er zijn er bijvoorbeeld van Prins Bernhard als proefkonink, wat hilarisch aantoont hoe sleets experimentele neuropsychologie kan zijn. Alleen de Rorschach-test heeft het overleefd, maar die gaat dan ook over verbeeldingskracht, fantasie en interpretatie, vermogens die de biograaf dikwijls misgund worden.

Dat psychoanalyse en biografie met elkaar te maken hebben is sinds Freud niet meer te ontkennen. Een enkele auteur van het onderhavige boek heeft daar nog steeds wat moeite mee, zoals Wim Hazeu, de biograaf van onder meer Gerrit Achterberg en Simon Vestdijk, die beiden — wellicht terecht — nog wat hadden af te rekenen met de zielkunde.

In het hoofdstuk *Biografie en psychologie* geven Dane en Renders een korte geschiedenis van psychiatrie door leken: 'Vincent van Gogh schilderde zonnebloemen omdat

hij geel zag' (p. 7) — een duiding vanuit de dubbele betekenis van 'geel zien': geel-zucht. Op de vraag 'of diagnoses wel op afstand gesteld mogen worden' lijkt me het antwoord duidelijk: waarom niet? Dat kunst 'van gekken', zoals de schrijvers dat noemen, interessanter is dan die van 'gewone' kunstenaars is een romantisch idee. De psychiater-dichter Vasalis kwam er in haar psychiatrieopleiding al snel achter dat een psychose mensen doorgaans niet boeiender maakt.

Door verschillende auteurs (Dane c.s., Van Heerden), wordt met betrekking tot het wetenschappelijk gehalte van de historische biografie verwezen naar de door de psycholoog A. D. de Groot in zijn standaardwerk geciteerde en uitgebreide 'vierde methode van Gompertz': wanneer de historische biograaf gedragsfeiten interpreteert op basis van vroegere en latere handelingen van de historische persoon (in tegenstelling bijvoorbeeld tot wat anderen of de persoon zelf erover zeggen), vormt de biograaf als het ware een theorie. De convergentie van uitkomsten van volgende interpretaties uit dezelfde invalshoek vormt dan een bevestiging van deze theorie. Het lijkt of deze methode — die men 'poststatistisch' zou kunnen noemen — beter past bij de vergezichten die gloreten wanneer de psychologie, in navolging van de dierethologie, het subjectieve aspect en de emotionele interpretatie niet meer schuwt. Ook Gerrit Breeuwsma's hoofdstuk: *Het vreemde kind — Over biografische interpretaties, psychologische feiten en andere ficties* sluit hierbij aan. Het is een informatieve literaire speurtocht naar het verloren kind in onszelf, maar ook naar het kind dat voor ouders in zekere zin altijd verloren raakt. Naast Charles Darwins (1877) biografie van diens baby, noemt Breeuwsma als waarschijnlijk eerste wetenschappelijke babybiografie het dagboek van de Duitse wetenschapper Dietrich Tiedemann (1787), 'het werd een standaard voor het genre'. Deze bijdrage biedt fascinerende informatie, ook vanuit de belletristiek, over onze vroege 'vergeten' levensfase, niet

alleen voor diegenen die zich met psychoanalytische babyobservatie bezighouden. In het hoofdstuk *De biografie, de psychoanalyse en de romantische opvatting van het kunstenaarschap* wijst Nico Laan (Instituut voor Neerlandistiek te Amsterdam) op de hardnekkigheid waarmee psychoanalytici in hun kunstenaarsbiografieën vasthouden aan het romantische beeld van de kunstenaar, iemand die zich volslagen autonoom artistiek ontwikkelt: het zichzelf genere-rende genie.

De vanuit psychoanalytisch oogpunt boeiendste hoofdstukken vormen de bijdragen van Jaap van Belzen en Solange Leibovici. Van Belzen ziet mogelijkheden om psychoanalytische mechanismen als overdracht en tegenoverdracht, maar ook empathie, op een vruchtbare wijze in te zetten bij de interpretatie van biografische feiten. In *De biograaf, de psycholoog en de psychoanalyse* stelt Leibovici de retorische vraag of je een biografie kunt schrijven 'zonder gebruik te maken van de psychoanalyse, de enige discipline waarmee je iemand leert begrijpen via de motivatie die zijn handelingen stuurt, de enige ook die inzicht geeft in beslissingen die op het eerste gezicht irrationeel of zelfs absurd lijken' (p. 116). Zij geeft aan hoe het nieuwe instrumentarium dat zich de laatste decennia vanuit de psychoanalytische wetenschap heeft ontwikkeld, benut kan worden bij zowel het schrijven als het bestuderen van biografieën; het mentaliseren als een proces, niet alleen van de biograaf, maar ook van diens onderwerp, het vermogen zich in een ander te kunnen verplaatsen en daarover te kunnen fantaseren (zie ook Verheugt e.a. 2005). 'Psychohistory' en 'psychobiografie' kunnen een vruchtbare toevoeging aan de traditionele geschiedschrijving vormen. 'Opmerkelijke tendensen bij één individu wijzen, als zij ook bij tijdgenoten voorkomen, naar diepteprocessen, naar de verborgen verlangens, angsten en conflicten in een cultuur. [...] Binnen één of meer generaties kunnen bewuste en onbewuste aspecten ontdekt worden, die zelfs ideologische en politieke

denkbeelden ontstijgen. Leibovici gebruikt filosofische verhandelingen van Jean-Paul Sartre en diens biografische gegevens als intrigerend demonstratiemateriaal: een wetenschappelijk verantwoord toegepaste psychoanalytische visie op de opnieuw actuele samenhang tussen trauma en creativiteit. In het proces van het schrijven — als symbolische representatie — kan de auteur het trauma als onverdraaglijke realiteit tegelijkertijd ervaren en ontwijken. De roep om interdisciplinariteit die door het hele boek galmt, kunnen psychoanalytici zich desgewenst ook persoonlijk aantrekken. *Biografie & Psychologie* is een veelkleurig, wat hybride, maar plezierig leesbaar boek, goed gedocumenteerd, met prikkelende controverses.

Literatuur

- DE GROOT, A. D. (1961). *Methodologie — Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*. 's-Gravenhage: Mouton & Co.
- VERHEUGT-PLEITER, J. E., SCHMEETS, M. G. J. & ZEVALKINK, J. (2005). *Mentaliseren in de kindtherapie — Leidraad voor de praktijk*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Een universiteit zoals Freud die zich droomde

Bespreking van

Wolfram Mauser & Carl Pietzcker (2008). *Literatur und Psychoanalyse — Erinnerungen als Bausteine einer Wissenschaftsgeschichte*. Würzburg: Königshausen & Neumann, ISBN 978 3 8260 3787 0, 264 pp., € 28,—

HENK HILLENAAR

In *Literatur und Psychoanalyse* vertellen twaalf auteurs herinneringen aan hun vaak zeer uiteenlopende loopbanen als psychoanalyticus of als literator. Gemeenschappelijk hebben ze dat ieder van hen heeft bij-

gedragen aan de groei en bloei van wat langzamerhand een fenomeen genoemd mag worden binnen de psychoanalytische wereld: het vijfendertig jaar oude samenwerkingsverband aan de universiteit van Freiburg, in Zuid-Duitsland, tussen psychoanalytici verbonden aan de medische faculteit en literatoren werkzaam aan de letterenfaculteit aldaar. Sinds de benoeming in Freiburg, in 1972, van Johannes Cremerius als hoogleraar psychosomatiek en psychotherapie, en diens vriendschap met collega Wolfram Mauser, hoogleraar nieuwe Duitse literatuur, is deze universiteitsstad uitgegroeid tot landelijk centrum van het wetenschapsveld dat als 'literatuur en psychoanalyse' bekend staat. In dit boek verschijnt Johannes Cremerius als de inspirerende en Wolfram Mauser als de dragende kracht achter deze beweging. Hun beider promovendus Carl Pietzcker werd destijds de eerste medewerker. De in 1938 uit Oostenrijk gevluchte analyticus Frederick Wyatt voegde zich in 1974 vanuit Amerika bij dit gezelschap van het eerste uur. Daarvan werd op afstand ook deel uitgemaakt door de Nederlander Walter Schönau, hoogleraar Duitse letteren in Groningen en schrijver van een in Duitsland zeer geprezen studie, *Freud als Schriftsteller*, uit 1968. Rond deze kerngroep, die in 1975 een eerste officiële studiedag organiseerde, ontwikkelde zich in de loop der jaren een activiteit die in Europa zijn gelijke niet kent. De jaarlijkse Freiburger Arbeitstagung, eind januari, is nog altijd een evenement waar honderden psychoanalytici, literatoren, studenten en belangstellenden elkaar ontmoeten om ideeën uit te wisselen en nieuwe ideeën op te doen. De toeloop is zo groot — er zijn bijeenkomsten geweest met meer dan vijfhonderd deelnemers — dat sinds 1991 het ene jaar een 'grote', voor iedereen toegankelijke studiedag wordt georganiseerd, terwijl de 'kleine', het volgende jaar, alleen voor genodigde specialisten bestemd is. Van al deze congressen verschijnen verslagen, de *Freiburger literaturpsychologische Gespräche*, na 1997 Jahr-